

A XX. század első fele magyar nőirodalmának ösvényein (könyvkritika)

Zsávolya Zoltán: Elágazó ösvényen. Tanulmányok a magyar modernség női irodalmáról, Orpheusz Kiadó, 2016

Négy eddigi releváns, két német (*Gabriele von Baumberg (1766-1839). Die Laufbahn einer österreichischen Dichterin und ihr geistiges Umfeld um die Wende des 19. Jahrhunderts; Textualität und Deutung. Schriften zur Philosophie und Literatur*) és két magyar nyelven megjelent (*Poliptichon. Fantomképek a kortárs magyar irodalomról; Gyűjtőpont. Válogatott tanulmányok*), s eddig egészen más jellegű témákban elmélyült szakkönyve után legújabb, monográfiába hajló tematikus tanulmánykötetében Zsávolya Zoltán, nem mással foglalkozik, mint a XX. század első fele, a modernség korszakának magyar nőirodalmával.

Vizsgálódása tárgyát a kötet ezzel együtt is igencsak leredukálja, hiszen a benne foglalt kilenc tanulmány mindössze három írónővel/nőíróval, Lesznai Annával, Tormay Cécile-lel és Bródy Livel foglalkozik, három-három írás erejéig. Ha valamiben illeszkedik e három nőíró Zsávolya Zoltán eddigi kutatási/érdeklődési területeihez, akkor az kétségtelenül az a tény, hogy a szerző szeret keveset elemzett vagy éppenséggel vitatott témákban elmélyedni, kevésbé ismert és/vagy kanonizált szerzők műveit elemezni, olykor-olykor fellépve a kanonizáció, vagy adott esetben az újrakanonizáció igényével is.

A gyűjtemény nyitó írása a *Szövegálatzat, műfajiság, autonómia – Lesznai Anna nagyregénye mint élet(műv)ének foglalata* úgy vélem, a szerző eddigi egyik legfontosabb tanulmánya, mely egyúttal a legnagyobb szakmai recepciót váltotta ki. Lesznai Anna *Kezdetben volt a kert* című, poétikai-esztétikai szempontból igencsak ellentmondásosan értékelhető nagyregényét a lehető legtöbb aspektusból járja körül, s rámutat annak erényeire csakúgy, mint joggal felróható hibáira. A közelmúltban Menyhért Anna volt az, aki *Női irodalmi hagyomány* című tanulmánykötetében mintegy tucatnyi oldalon keresztül folytatott élénk és produktív vitát Zsávolya Zoltán e tanulmányával, s ez az irodalomtudományi diskusszió egészen a mai napig nincs lezárva, ahogy arról a könyv második tanulmánya is tanúskodik. A címadó, *Elágazó ösvényen – Műhelytanulmány a Lesznai-„témához”* című írás folytatja a polémia, Zsávolya Zoltán „visszavág” a véleményét hevesen támadó Menyhért Annának, Lesznai Anna *Kezdetben volt a kert* című regényéről megfogalmazott (kritikus) esztétikai véleményét továbbra is fenntartva.

A harmadik, *Mire a papírok megsárgultak... – Szándék és megvalósulás (a) Lesznai(-)regény(é)ben* című tanulmány Menyhért Anna egyes állításainak is – némi fenntartással ugyan, de – igazat adva tovább folytatja a kiélezett vitát Lesznai Anna nagyregényéről, arra a következtetésre jutva, hogy Lesznai poétikai és esztétikai törekvéseit a mindenkor olvasó értékelheti, nem is beszélve a regény kordokumentum-értékéről, a megvalósulás színvonala azonban még mindig igen vitathatónak tekinthető.

A tanulmánykötet második blokkja Tormay Cécile életművével foglalkozik három különböző aspektusból. Az első, *Hullámozó történet – Tormay Cécile befogadásának és kitaszításának újabb állomásai* című tanulmány lényegre törő, mégis alapos és kimerítő képet ad Tormay Cécile munkássága recepciójának újabb történetéről, kitérve az író életműve körül kialakult esztétikai és politikai vitákra, nem titkoltan Tormay Cécile egyfajta újraanonizációjának igényével, de legalábbis az újraanonizáció lehetséges előkészítésének igényével fellépve.

A második, *Márió és a görögség varázsa – Tormay Cécile korai elbeszéléseiről* című Tormay-tanulmány érdekes és az irodalomtörténészek által eddig kevésbé elemzett témát boncolgat. Tormay Cécile ugyanis novellistaként, rövidprózai művek szerzőjeként kezdte írói pályáját, korai írásaira pedig a korszak számos jelentős írójához hasonlóan, jellemző volt az antikvitas hagyományának erős megidézése. Mindazonáltal Tormay már korai műveiben a későbbi, jelentősebb alkotásaiban megjelenő témákra és problémákra reflektált. Az érettebb írások stílusa és mondanivalója pedig minden Tormayt ért korai hatással együtt egyenesen levezethető a pályakezdés rövidprózai szövegeiből.

A Tormay-blokk záró írásában, *A nemzeti fordulat kisprózája című tanulmányban* az irodalmár figyelme Tormay Cécile 1920-as években írt elbeszélései felé fordul. A szöveg elsősorban különböző kisprózai művek és nagyepikai alkotások között mutat ki releváns párhuzamokat, hiszen az író gyakorta átdolgozta korábbi műveit, s amellet.

A könyv harmadik tanulmányhármassága egy mára kevésbé kanonizált XX. század eleji írónő, Bródy Lili prózai életművét vizsgálja, a blokk első tanulmánya, az *A (női) személyiség megalkotása – Bródy Lili: Első ütem* című írás pedig szövegközeli vizsgálatra vállalkozik. Tézise szerint minden hibájával együtt a modern magyar női irodalom egyik fontos alkotásáról van szó, hiszen a mű nem másról szól, mint a női személyiség írói megalkotásáról és a nő társadalmi érvényesülésének lehetőségeiről.

A tanulmánygyűjtemény következő darabja, a *Változat a magyar nyelvű női karrierregényre* című dolgozat Bródy Lili *A Mancini* című (karrier)regényét teszi szövegközeli olvasás tárgyává, az előző tanulmányéhoz meglehetősen hasonló érvelésszerrel

rávilágítva a szöveg poétikai-esztétikai hibáira, lehetséges elavultságára és lehetséges modernségére egyaránt.

A Bródy Liliről szóló blokk és egyúttal a tanulmánykötet záró darabja, az *A terézvárosi „fauna” krónikása – Bródy Lili mint regényíró* című írás nagyobb távlatból, általánosságban tesz kísérletet Bródy Lili regénypoétikájának vizsgálatára, meglehetősen felemás képet festve a máig mérsékelten kanonizált, ám sok szempontból mégis érdekes életművet hátrahagyott író munkásságáról. Bár prózapoétikailag sok szempontból egyszerű és vállaltan népszerűsége törekvő regényekkel van dolgunk, Bródy Lilinek mégis vitathatatlan érdeme, hogy az első magyar női szépirodalmi szerzők egyike, aki a XX. század eleji modern, nagyvárosi magyar nő társadalmi helyzetére és érvényesülési lehetőségeire, illetve az esetleges értelmiségivé válásra is fókuszál a polgári társadalmon belül.

Összességében elmondható az *Elágazó ösvényen* című tanulmánykötetről, hogy prózaértelmezéseiben ugyanúgy alkalmazza a klasszikus filológiai-recepciótörténeti módszereket (példának okáért a korabeli kritikai recepció kimerítő tárgyalása révén), mint a legmodernebb és leginkább a *női irodalomra* (már ha van ilyen, és Zsávolya Zoltán ebben helyenként kételkedni látszik) szabott irodalomelméleti irányzatot, a gender-elméletet. A filológia és a teória harmonikus egysége, igen sok esetben a szövegközelségre törekvő olvasatok párhuzamos jelenlétével produktív interpretációkhoz vezet. Bár a tanulmánykötet mindössze három XX. század eleji magyar író életművére redukálja vizsgálódásait, mégis igen sokat megtudunk belőle a magyar modernség női irodalmáról. Emellett ugyancsak fontos érdeme a könyvnek, hogy számos női irodalomtörténeti és -elméleti kérdést felvet, melyekre azonban korántsem ad, nem is adhat kimerítő és végleges választ, ezáltal a modern magyar nőirodalom értelmezésének további lehetséges ajtóit tárja ki az olvasó előtt.

Kántás Balázs